

М.А. Ребрик Ліміти як вираження толерантності банку до валютного ризику.

У статті досліджено механізм зовнішнього та внутрішнього лімітування валютного ризику банку. Визначено, що побудова комплексної загальнобанківської системи лімітування сприяє підвищенню ефективності ризик-менеджменту, а системна класифікація внутрішніх лімітів дозволяє встановити контроль над всіма видами валютного ризику.

Ключові слова: валютний ризик, толерантність до ризику, зовнішні ліміти, внутрішні ліміти, валютна позиція.

Rebryk M.A. Limits as expression of bank's tolerance to a currency exchange risk.

The article deals with the research of the external and internal limitation mechanism of bank's currency exchange risk. It is defined, that construction of complex limitation system promotes increasing of risk-management's efficiency, and system classification of internal limits allows establishing the control over all kinds of currency risk.

Keywords: currency exchange risk, tolerance to a currency exchange risk, external limits, internal limits, a currency position.

Табл. 0 Рис. 1. Форм. 1. Літ. 9

Постановка проблеми. Обмеження з боку НБУ діяльності вітчизняних банків на ринку строкових фінансових інструментів ускладнює використання ними фінансових методів хеджування валютного ризику. У такій ситуації значного поширення набувають нефінансові методи валютного ризик-менеджменту, в структурі яких одним із найпопулярніших інструментів є лімітування.

Визначаючи припустиму для себе величину ризику, банк обмежує фактичний поточний рівень сукупного ризику. Завдання ризик-менеджменту полягає не в тому, щоб описати фактичний профіль ризику банку й обмежити його окремі компоненти – необхідно розробити таку систему лімітів окремих видів ризиків, щоб зазначений профіль відповідав вимогам законодавства та цілям, що визначені керівництвом банку. Узгодження даних параметрів

можливо тільки в рамках єдиної загальнобанківської системи лімітування всіх видів ризиків.

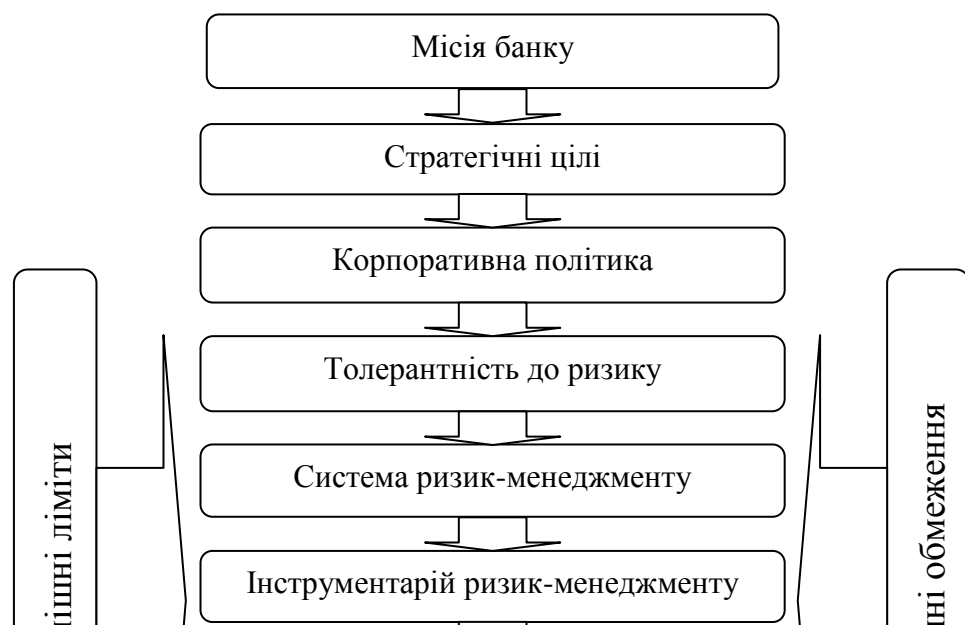
Проблема лімітування валютного ризику банків є недостатньо розробленою, відсутня систематизована класифікація внутрішніх лімітів, отже її розробка і вивчення, а також дослідження механізму встановлення внутрішніх лімітів представляє особливу увагу і має практичне значення в банківській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделі лімітування валютного ризику досліджують у своїх наукових працях вітчизняні і зарубіжні вчені, такі, як Л.Примостка [10], К.Уваров [8, 9], Є.Супрунович [7], Д.Піскулов [3], Е.Найман [1], Никишев Ю.Ю. [2] та ін. Однак, підходи до побудови системи внутрішніх лімітів валютного ризику банку залишаються, на нашу думку, недостатньо розробленими.

Метою дослідження є визначення механізмів побудови системи внутрішніх лімітів та уточнення класифікації лімітів валютного ризику банку.

Основні результати дослідження. Особливості функціонування систем ризик-менеджменту в окремих банках в значній мірі визначаються «апетитом до ризику», або толерантністю банків до ризику.

Толерантність до ризику символізує граничний рівень ризику, що є прийнятним для банку у відповідності до головної мети його існування – місії. Місія скрізь призму корпоративного управління визначає стратегічні цілі банку, які, у свою чергу, досягаються через реалізацію його тактичних цілей та завдань (рис. 1).

Рисунок 1 – Механізм встановлення внутрішніх лімітів валютного ризику банку

На глобальний рівень своєї толерантності до ризику банк може встановлювати наступні диверсифікаційні ліміти:

а) територіальні ліміти:

- 1) субліміти на окремі континенти;
- 2) субліміти на країни;
- 3) субліміти на територіальні одиниці;
- 4) субліміти на міста тощо;

б) галузеві ліміти (обмеження операцій у розрізі окремих галузей);

в) ліміти на клієнтів/контрагентів:

- 1) субліміти на групи пов'язаних клієнтів/контрагентів;
- 2) субліміти на окремих клієнтів/контрагентів;
- 3) субліміти на посередників (біржі, торговельні майданчики, окремих брокерів).

Глобальний рівень своєї толерантності до ризику банк, встановлюючи структурні ліміти, розподіляє між окремими видами ризиків, серед яких визначає і загальний «апетит» до валютного ризику. У подальшому цей показник деталізується через рівні толерантності, що доводяться до підрозділів банку, які приймають валютний ризик, у вигляді внутрішніх лімітів.

Фактичне заповнення ліміту валютного ризику банку повинно оцінюватися для відкритих диверсифікаційних лімітів, а не для наявних на момент розрахунку вкладень банку в дані напрямки диверсифікації. Такий підхід дає можливість не перераховувати щохвилини профіль ризику банку, надаючи необхідну «свободу дій» підрозділам фронт-офісу.

Установлення лімітів за окремими напрямками диверсифікації проводиться «зверху вниз», а не «знизу вгору», тобто від загальних лімітів ризику банку до індивідуальних лімітів. Наприклад, тому перша дія підрозділу ризику-менеджменту з появою необхідності виставити ліміт на нового контрагента – уточнення поточної величини різниці між лімітом загального ризику й фактичною величиною ризику банку.

Система лімітів, що регулює рівень валютного ризику банку, поділяється на зовнішні ліміти, що встановлюються НБУ, та внутрішні ліміти, що найчастіше визначаються комітетом з управління активами та пасивами банку.

З 23 квітня 2009 року у відповідності до Постанови НБУ №107 [1], було внесено зміни до нормативно-правових актів НБУ в частині:

- скасування нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13, Н13-1, Н13-2), що були встановлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 [2];

- скасування окремих лімітів відкритої валютної позиції банку (Л14, Л15, Л16, Л17), що були встановлені постановою Правління НБУ від 12.08.2005 року №290 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку» [3];

- запровадження контролю та чітких штрафних санкцій за недотримання уповноваженими банками на щоденній основі установлених у вигляді ліміту граничних значень відкритої валютної позиції банку.

Банки в Україні мають здійснювати розрахунок дотримання лімітів загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (Л13, Л13-1, Л13-2).

Ліміт загальної відкритої валютної позиції банку (Л13) визначається як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку. Значення Л13 не повинно перевищувати 30% [3].

Ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) визначається як співвідношення величини перевищення обсягу вимог за

купленою іноземною валютою та банківськими металами над обсягом зобов'язань у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку. Значення Л13-1 не повинно перевищувати 20% [3].

Ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) визначається як співвідношення величини перевищення обсягу зобов'язань за проданою іноземною валютою та банківськими металами над обсягом вимог у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку. Значення Л13-2 не повинно перевищувати 10% [3].

Отже, ліміти НБУ, як і інші законодавчі обмеження діяльності банків на валютному ринку, виступають у якості обмежень «апетиту» вітчизняних банків до валютного ризику. На практиці банки найчастіше встановлюють більш жорсткі ліміти відкритої валютної позиції, ніж ті, що встановлюються регулятором.

Загальна толерантність до валютного ризику виражається у встановленні внутрішньобанківського ліміту загальної відкритої валютної позиції. З метою адекватного аналізу і управління, а також виходячи з різного характеру утворення позицій, відкриту валютну позицію банку доцільно розподілити на такі складові:

а) операційна відкрита валютна позиція банку, що складається з власних коштів в іноземній валюті, а також цільового придбання іноземної валюти для її подальшого використання на фінансування валютних витрат та виконання власних зобов'язань банку;

б) комерційна (неторговельна) відкрита валютна позиція, що виникає як результат проведення комерційної банківської діяльності (за винятком проведення торгових (міжбанківських) валютообмінних операцій);

в) торговельна (спекулятивна) відкрита валютна позиція – це валютна позиція, яку банк відкриває (закриває) і при необхідності утримує з метою отримання додаткового доходу у вигляді реалізованих курсових різниць. Дана позиція виникає в результаті проведення міжбанківських валютообмінних (форексних) операцій;

г) хеджуюча відкрита валютна позиція, яку банк відкриває (закриває) і за необхідності утримує з метою захисту (хеджування) своїх чистих доходів у визначеній іноземній валюті від можливості понести збитки внаслідок несприятливої зміни валютного курсу. Дана валютна позиція є результатом проведення операцій з хеджування;

г) позабалансова відкрита валютна позиція це різниця позабалансового обсягу вимог і зобов'язань банку в кожній з іноземних валют. Вона складається з хеджуючої і торгової валютної позиції з майбутніми датами валютування.

Розрахунок внутрішньобанківського ліміту загальної відкритої валютної позиції банку проводиться за формулою (1):

$$\text{Lim}_{\text{TOP}} = \text{Lim}_{\text{OP}} + \text{Lim}_{\text{CP}} + \text{Lim}_{\text{TP}} + \text{Lim}_{\text{HP}} + \text{Lim}_{\text{OBSP}}, \quad (1)$$

де Lim_{TOP} – ліміт внутрішньобанківської загальної відкритої валютної позиції;

Lim_{OP} – ліміт операційної відкритої валютної позиції;

Lim_{CP} – ліміт комерційної відкритої валютної позиції;

Lim_{TP} – ліміт торговельної відкритої валютної позиції;

Lim_{HP} – ліміт хеджуючої відкритої валютної позиції;

Lim_{OBSP} – ліміт позабалансової відкритої валютної позиції.

Розрахунок внутрішніх лімітів повинен проводитися з урахуванням оцінки величини валютного ризику, аналізу фактичних даних про величини відкритих позицій по кожній іноземній валюті й рівня коливань їхніх обмінних курсів. Необхідно враховувати також активність (обсяг конверсійних угод) банку й зацікавленість його клієнтури в проведенні конверсійних операцій у відповідних валютах.

Внутрішні ліміти можуть встановлюватися у відсотках від власних коштів (капіталу) банку або в абсолютних величинах із вказівкою спрямованості позиції (коротка/довга), а також із встановленням відповідних меж відхилень.

Ліміт на операційну відкриту валютну позицію банку поділяється на:

– субліміти у розрізі філій та відділень банку;

– субліміти у розрізі видів операцій (фінансування різних видів валютних витрат, виконання окремих власних зобов'язань банку).

Ліміт на комерційну відкриту валютну позицію поділяється на:

– субліміти відкритої валютної позиції у розрізі філій та відділень банку;

– субліміти відкритої валютної позиції у розрізі видів операцій (конверсійні або неторгові операції).

Ліміт на торговельну відкриту валютну позицію складається з:

– сублімітів відкритої валютної позиції на різні торговельні майданчики, групи дилерів та окремо на кожного дилера. Сукупність сублімітів, що встановлені на дилерів та контролерів носить назву матриці повноважень. Розмір індивідуальних операційних сублімітів на дилерів визначається виходячи із принципу поглинання операційних лімітів нижчого рівня лімітами більш високого рівня, а також із того, що загальна сума позицій, відкрита дилерами в рамках даних лімітів, не повинна перевищувати величину сумарних лімітів. При встановленні сублімітів необхідно враховувати кваліфікацію окремих трейдерів та їх досвід у відповідних галузях діяльності;

– сублімітів у розрізі видів конверсійних операцій;

– сублімітів у розрізі видів операцій із фінансовими інструментами (валютні форвардні, ф'ючерсні контракти, опціони тощо);

– сублімітів у розрізі терміну їх дії, які в свою чергу поділяються на [4]:

1) ліміти відкритих торговельних валютних позицій в межах робочого дня (intraday position limits) – регулює розмір максимально дозволеної відкритої валютної позиції банку (нетто-позиції) за торговельними операціями протягом операційного дня з розрахунками на одну дату валютування. Наприкінці операційного дня всі денні позиції повинні бути обов'язково закриті;

2) ліміти перенесення торгової позиції на наступний робочий день (overnight position limits) – регулює розмір максимально можливої відкритої валютної позиції банку, що дозволяється переносити на наступну дату

валютування і яка не підпадає під контроль дилерів протягом позаопераційного часу.

Зазначені субліміти можуть встановлюватися у наступних формах:

а) позиційні ліміти (position limits) – ліміти, що обмежують номінальний обсяг відкритої валютної позиції;

б) ліміти збитків (loss limits), які, у свою чергу, можуть визначатися як:

1) ліміти поточних збитків за торговельними операціями (stop-out limits) – встановлюються для контролю накопичених поточних збитків за торговельними операціями з валютою та похідними валютними інструментами. У випадку, коли величина збитків досягає значення ліміту, всі операції припиняються й приймається рішення про продаж даного активу або його реструктуризацію. Даний ліміт використовується як обмеження більш високого рівня, тому що поширюється на ряд інструментів, і припускає максимальну оперативність процедур прийняття рішень і їх виконання [5];

2) ліміти граничних обсягів збитків (stop-loss limits). Даними лімітами встановлюється граничний обсяг збитку при закритті відкритої позиції у зв'язку з несприятливою зміною валютного курсу. Ці ліміти є персональними і зобов'язують дилера автоматично закрити відкриту позицію у відповідній валюті та прийняти збиток при досягненні курсу певного граничного значення [6];

в) ліміти прибутків (profit limits), що можуть визначатися як:

1) ліміти граничних обсягів прибутків (take profit limits) – ліміти, що визначають розмір максимального одноденного росту цін (прибутковості) у розрізі окремих валют та похідних валютних інструментів. Застосовується для того, щоб при досягненні максимального (визначається аналітично) результату запобігти можливому наступному різкому зниженню вартості інструмента [5];

2) ліміти поточних прибутків за торговельними операціями (take profit limits) відрізняється від попередніх тим, що встановлюються для контролю накопичених поточних прибутків за торговельними операціями з валютою та похідними валютними інструментами.

Банк також може обмежувати різницю між максимальним та мінімальним розміром збитку (прибутку) на певному часовому інтервалі.

Система лімітування хеджуючої та позабалансової відкритих валютних позицій банку встановлюється аналогічно до системи лімітів на торговельну позицію.

Висновки. Структура внутрішніх лімітів багато в чому залежить від специфіки банку, його стратегічної орієнтації (консервативна, поміркована, агресивна), яка виявляється у його толерантності до ризику. Значний вплив на лімітування здійснює також система зовнішніх лімітів та обмежень діяльності банку на валютному ринку, що встановлюється регулюючими органами.

Побудова комплексної загальнобанківської системи лімітування всіх видів ризиків дозволяє підвищити ефективність ризик-менеджменту. Важливо, щоб система лімітів не тільки дозволяла накладати ліміти різних типів, але й мала достатню гнучкість і універсальність для того, щоб відповідати прийнятим у банку бізнес-процесам.

Системна класифікація внутрішніх лімітів валютного ризику дозволяє встановити контроль над всіма видами валютного ризику через врахування характеру окремих відкритих валютних позицій банку.

1. Найман Э.Л. Малая энциклопедия трейдера [Текст] / Эрик Л. Найман. – пер. с англ. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – 378 с.

2. Никишев Ю.Ю. Системный подход к лимитированию рисков банка [Электронный ресурс] / Ю.Ю. Никишев // Управление в кредитной организации. – 2005. – №1. – Режим доступа : http://www.reglament.net/bank/mng/2005_1_article_1.htm

3. Пискулов Д.Ю. Теория и практика валютного дилинга [Текст] / Д.Ю. Пискулов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансист, 2002. – 325 с.

4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 28 лютого 2009 р. № 107. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0268-09>.

5. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку [Електронний ресурс] :

постанова Правління НБУ від 12 серпня 2005 р. №290. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0946-05>.

6. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001р. № 368. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>.

7. Супрунович Е.Б. Риск-практикум. Управление рыночным риском [Электронный ресурс] / Е.Б. Супрунович, И.А. Киселева. – Клуб банковских аналитиков. – Режим доступа : <http://www.ippnou.ru/article.php?idarticle=000316>.

8. Уваров К.В. Управління ризиками операцій банків на валютному ринку [Текст] / К.В. Уваров // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 9. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2004. – С. 51-57.

9. Уваров К.В. Сучасні підходи до встановлення лімітів валютних операцій банків з метою контролю валютного ризику [Текст] / К.В. Уваров // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 8. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2003. – С. 32-36.

10. Управління банківськими ризиками [Текст] : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана" ; ред. Л. Примостка. - К. : КНЕУ, 2007. - 600 с.

Ребрик М.А. Ліміти як вираження толерантності банку до валютного ризику / М.А. Ребрик // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1 (103). – С. 193-200.